

<https://doi.org/10.15407/socium2025.03.099>
УДК 316.644:324(477)

Creative Commons Attribution 4.0 International

Кондов К.В., канд. соціол. наук, доцент кафедри політології та соціології факультету суспільно-гуманітарних наук, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, Київ, 04053, Україна, email: kostyakondov@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4503-4365>

ДИНАМІКА ДОВІРИ УКРАЇНЦІВ ДО ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ (2022–2025 рр.)

У статті проаналізовано динаміку політичної довіри українських громадян до політичних інституцій у період повномасштабної війни. Дослідження базується на даних провідних соціологічних центрів України: Центру Разумкова, Центру соціальних та маркетингових досліджень “SOCIS” та Київського міжнародного інституту соціології. Описано кардинальну трансформацію політичного ландшафту в умовах воєнного стану, що створює унікальне підґрунтя для переосмислення теоретичних моделей довіри, зокрема в екстремальних умовах національної кризи. Автор аргументує, що результати дослідження демонструють наявність парадоксальної структури довіри, за якої високий рівень підтримки мають силові структури (ЗСУ – 93,5%, СБУ – 63,8%), помірний – Президент України (57,5%), місцеві голови (50,8%) та ради (47,6%), а такі традиційні політичні інституції, як Кабінет Міністрів України та Верховна Рада України, залишаються на невисокому рівні довіри (22,5% і 17,8% відповідно). Аргументовано формування нової архітектури політичної довіри, в основі якої лежить ефективність у забезпеченні безпеки, локальна наближеність до громадян і символічне лідерство. Основними чинниками кризи довіри визначено: збереження високого рівня корупції, недостатню прозорість прийняття рішень і персоналізовану концентрацію влади. Водночас показано, що навіть в умовах війни українське суспільство демонструє збереження демократичних орієнтацій: значна частка опитаних вважає, що країна рухається у напрямі демократії (50%), незважаючи на високий відсоток респондентів, які вказують на авторитарні тенденції (41%). Емпіричний аналіз підтверджує основні положення структурно-функціональної теорії К. Девіса та В. Мура про функціональну переорієнтацію критеріїв довіри від формальних повноважень до реальної здатності забезпечити безпеку та ефективність в умовах екзистенційної загрози. Дослідження демонструє збереження нормативних очікувань за Т. Парсонсом, оскільки українське суспільство не готове прийняти зниження етичних стандартів навіть в умовах війни. Результати розкривають механізми персоналізації довіри як форми символічного капіталу (П. Бурдьє) та локалізації довіри у просторах безпосередньої взаємодії (Ф. Фукуяма). У дослідженні виявлено формування нової архітектури політичної довіри, що поєднує високі вимоги до ефективності влади з критичним ставленням до авторитарних тенденцій, створюючи підґрунтя для розширення наявних концептуальних моделей політичної довіри в екстремальних умовах.

Ключові слова: інституційна довіра, політична довіра, структурний функціоналізм, соціальний порядок, демократизація, авторитаризм, політичні інститути, національна безпека, громадська думка, влада.

Kondov K.V., Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Department of Political Science and Sociology, Faculty of Social and Humanitarian Sciences, Borys Grinchenko Kyiv

© Кондов К.В., 2025

Metropolitan University, 18/2, Bulvarno-Kudriavska Str., Kyiv, 04053, Ukraine, email: kostyakondov@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4503-4365>

DYNAMICS OF UKRAINIANS' TRUST IN POLITICAL INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF WAR (2022–2025)

The article examines the dynamics of Ukrainian citizens' political trust in political institutions during the full-scale war. The study is based on data from Ukraine's leading sociological centres: the Razumkov Centre, Centre for Social and Marketing Research "SOCIS", and the Kyiv International Institute of Sociology. The profound transformation of the political landscape under martial law, creating a unique basis for rethinking theoretical models of trust, particularly in the extreme conditions of a national crisis, is described. The author argues a paradoxical structure of trust: the highest levels of support are given to security institutions (Armed Forces of Ukraine – 93.5%, Security Service of Ukraine – 63.8%), followed by the President (57.5%), local mayors (50.8%) and councils (47.6%), while traditional political institutions such as the Government (22.5%) and Parliament (17.8%) remain at low levels. The study confirms the emergence of a new architecture of political trust grounded in effectiveness in ensuring security, proximity to citizens at a local level, and symbolic leadership. The main factors undermining trust are identified as the persistence of high-level corruption, insufficient transparency in decision-making, and the personalised concentration of power. At the same time, the results demonstrate that even during wartime, Ukrainian society maintains democratic orientations: a significant proportion of respondents believe the country is moving towards democracy (50%), despite a high share indicating authoritarian tendencies (41%). Empirical analysis confirms the main principles of K. Davis and W. Moore's structural-functional theory regarding the functional reorientation of trust criteria from formal powers to the actual capacity to ensure security and efficiency under existential threat conditions. The study demonstrates the persistence of normative expectations according to T. Parsons' theory, as Ukrainian society is not ready to accept the lowering of ethical standards even during wartime. The findings reveal the mechanisms of trust personalisation as a form of symbolic capital (P. Bourdieu) and trust localisation in spaces of direct interaction (F. Fukuyama). The research identifies the formation of a new architecture of political trust combining high demands for government efficiency with a critical attitude towards authoritarian tendencies, creating a foundation for expanding existing conceptual models of political trust in extreme conditions.

Keywords: institutional trust, political trust, structural functionalism, social order, democratisation, authoritarianism, political institutions, national security, public opinion, power.

Повномасштабне російське вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. кардинально змінило характер взаємодії між українськими громадянами та політичними інституціями. За умов екзистенційної загрози спостерігається парадоксальне явище: зростання консолідації навколо окремих інституцій (зокрема, президента та збройних сил) одночасно з поглибленням критичного ставлення до традиційних політичних структур. Ці процеси відбуваються на тлі запровадження воєнного стану, мобілізації державних ресурсів на потреби оборони та інтеграції в євроатлантичні структури, створюючи унікальну лабораторію для вивчення динаміки політичної довіри в екстремальних умовах.

Онтологічна актуальність теми полягає в тому, що довіра до політичних інституцій в умовах війни стає фундаментальним чинником не лише політичної стабільності

ті, але й самого існування держави та суспільства. Війна радикально трансформує онтологічний статус політичних інституцій: вони перестають бути лише механізмами управління та стають інструментами національного виживання, а це вже якісно змінює характер відносин між громадянами та владою. В українських реаліях довіра або недовіра до політичних інституцій безпосередньо впливає на спроможність держави мобілізувати ресурси для оборони, забезпечити єдність суспільства перед обличчям екзистенційної загрози та зберегти демократичні цінності навіть в умовах воєнного стану.

Гносеологічна актуальність дослідження довіри українців до політичних інституцій в умовах війни зумовлена необхідністю переосмислення традиційних теоретичних моделей політичної довіри в екстремальних обставинах. Війна як граничний стан суспільства створює унікальні епістемологічні виклики для розуміння механізмів формування, трансформації та функціонування інституційної довіри. Загальновідомі класичні теорії політичної довіри, розроблені переважно в умовах стабільних демократій, потребують критичного переосмислення та адаптації до реалій воєнного стану, коли звичні патерни взаємодії громадян з владою суттєво змінюються. Дослідження українського досвіду дозволяє поглибити розуміння того, як криза та екзистенційна загроза впливають на когнітивні та емоційні основи довіри, як формуються нові критерії оцінки ефективності та легітимності політичних інституцій, і яким чином громадяни переstrukturують свої уявлення про роль політичних інституцій в умовах, коли від їхньої дієвості залежить виживання нації.

Серед українських науковців, які займалися теоретичним осмисленням феномену політичної довіри, варто виокремити Є. Головаху, Н. Костенко, С. Макеєва (Інститут соціології НАН України), які у своїх працях розробляли концептуальні засади дослідження поняття “соціальна довіра” та її ролі у суспільному житті, враховуючи особливості пострадянської трансформації, яка зумовлює кризу довіри в політичному житті [1]. І. Бекешкіна (Фонд “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва) розробляла теоретичні підходи до аналізу політичної довіри в контексті електоральної поведінки та громадянської активності¹. В. Степаненко (Київський національний університет імені Тараса Шевченка) досліджував довіру в контексті розвитку інституцій громадянського суспільства та їх взаємодії з владою [2].

У сфері емпіричних досліджень довіри українців до політичних інституцій можна виокремити дослідження О. Балакіревої та Д. Дмитрука, які вивчали динаміку довіри до органів влади та соціальних інституцій [3]. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) під керівництвом В. Паніотто регулярно проводить моніторинг рівня довіри до різних політичних інституцій з 90-х років ХХ ст.². Фонд “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру Разумкова

¹ Ірина Бекешкіна: Довіру українців треба заслужити, вона у нас не апріорна. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. 2019. URL: <https://dif.org.ua/article/irina-bekeshkina-doviru-ukraintsiv-treba-zasluzhiti-vona-u-nas-ne-apriorna>

² Динаміка довіри окремим інституціям у 2021–2024 роках. Київський міжнародний інститут соціології. 2025. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=1>

систематично вивчають динаміку політичної довіри, зокрема аналізуються зміни в динаміці довіри під час кризових періодів [4]. Соціологічна група “Рейтинг” під керівництвом О. Антиповича проводить дослідження електоральних настроїв і факторів, які впливають на довіру до політичних осіб³. Інститут соціології НАН України реалізує лонгітюдні дослідження в рамках проекту “Українське суспільство”, де аналізується трансформація довіри в різні періоди незалежності України [5].

Попри значний доробок українських дослідників у сфері вивчення політичної довіри, наявні прогалини, які зумовлюють актуальність і необхідність цього дослідження. По-перше, більшість досліджень довіри в Україні проводилися в умовах відносної стабільності, тоді як повномасштабна війна створила принципово нові умови функціонування політичних інституцій, що потребують окремого емпіричного аналізу на основі систематизації даних різних соціологічних центрів. По-друге, класичні функціональні теорії політичної довіри, на які спираються українські вчені, були розроблені переважно на основі досвіду стабільних демократій і наразі вимагають верифікації та можливого розширення в екстремальних умовах екзистенційної загрози. По-третє, відсутнє комплексне дослідження, яке систематизувало б дані різних соціологічних центрів України та забезпечило багатовимірний аналіз довіри до всього спектра політичних інституцій в умовах війни. По-четверте, в умовах, коли довіра до політичних інституцій безпосередньо впливає на спроможність держави мобілізувати ресурси для національної оборони та зберегти демократичні цінності, розуміння механізмів її функціонування стає питанням національної безпеки.

У відповідності до вирішення цих потреб нами було визначено **мету статті**, яка полягає у встановленні специфіки трансформації довіри українських громадян до основних політичних інституцій (Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, силових структур, місцевого самоврядування) у 2022–2025 рр.

Ідея довіри в контексті взаємодії учасників соціально-політичних процесів має глибоке історичне коріння, про що свідчать думки стародавніх філософів як Сходу, так і Заходу. Зокрема, Конфуцій наголошував, що основою стійкої держави є достаток продовольства, наявність зброї та, головне, – довіра громадян до керівництва. Він вважав, що у критичних ситуаціях допустимо пожертвувати матеріальними ресурсами, але не довірою народу, оскільки “без довіри народу держава не зможе встояти”⁴.

Попри те, що довіра як політичне явище стала об’єктом цілеспрямованого наукового аналізу лише у другій половині ХХ ст., її концептуальне осмислення вже давно відбувалося в межах інших гуманітарних наук – зокрема, у психології, соціології та політології.

Так, у психологічному дискурсі довіра трактується як особиста риса або поведінкова настанова, що сприяє почуттю захищеності у соціальному середовищі. Е. Еріксон вводить поняття “базова довіра” як внутрішнє відчуття людини, що описує глибинне

³ Суспільно-політичні настрої населення. Rating Group. 2025. URL: <https://www.ratinggroup.ua/news/socpol-jul2025>

⁴ Поважук О. Принцип конфуціанської теорії управління державою. 2020. С. 1. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/32131/Поважук.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

сприйняття світу як безпечного простору [6, с. 121]. З психологічної перспективи довіра являє собою внутрішнє відчуття безпеки та передбачуваності світу, що включає когнітивний компонент (раціональну оцінку надійності), емоційний вимір (почуття безпеки) та поведінковий аспект (готовність діяти на основі очікувань). Такі травматичні події, як війна, можуть кардинально перебудувати психологічну архітектуру довіри, підвищуючи значущість тих інститутів, які здатні забезпечити відчуття захищеності в умовах невизначеності.

У соціології довіра розглядається як характеристика соціальних груп, спільноти або суспільства в цілому. Наприклад, Т. Парсонс пояснює її через соціальні очікування та передбачуваність поведінки, вказуючи, що довіра сприяє збереженню суспільної цілісності навіть за умов обмеженого контролю над владою: “Наявність довіри означає, що члени суспільства відчуватимуть, що їхні інтереси враховуються, навіть якщо влада піддається малому нагляду або контролю” [7, с. 113]. Доповнюючи цей підхід, К. Девіс і В. Мур у своїй теорії соціальної стратифікації розглядають довіру як елемент функціональної диференціації суспільства, де різні соціальні ролі та позиції потребують різного рівня довіри для забезпечення суспільної стабільності [8]. Згідно з їхньою концепцією, довіра виступає механізмом легітимації соціальної нерівності, оскільки члени суспільства довіряють фундаментальному факту, що розподіл владних позицій відповідає функціональним потребам колективу.

Саме структурно-функціональний соціологічний підхід видається нам корисним для розуміння динаміки довіри в умовах війни. Концепція Т. Парсонса щодо довіри як системи соціальних очікувань допомагає пояснити, чому українці готові переглядати свої традиційні демократичні очікування на користь більш авторитарних методів управління, якщо це сприяє національній безпеці. Теорія Девіса-Мура пояснює, чому в умовах війни суспільство готове легітимізувати концентрацію влади в руках військових і силових структур: це сприймається як функціонально необхідна диференціація для виживання держави, тобто в цій моделі українці довіряють тому, що підвищений статус і повноваження армії та спецслужб відповідають екзистенційним потребам нації в умовах зовнішньої агресії. Водночас ця довіра до силових інститутів може супроводжуватися зниженням довіри до цивільних політичних інститутів, які можуть сприйматись як менш функціонально важливі в умовах воєнного стану. Таким чином, соціологічна перспектива розкриває, як війна перебудовує ієрархію довіри в суспільстві, переорієнтуючи її з демократичних цінностей на функціональну ефективність у виживанні.

Таким чином, на основі розглянутих концепцій довіру можна визначити як *динамічну систему соціальних очікувань і взаємозалежностей, що формується через передбачуваність поведінки акторів та їхню відповідність функціональним потребам суспільства*. Довіра є не лише індивідуальною психологічною установкою, але й колективним механізмом легітимації соціального порядку, що дозволяє суспільству, з одного боку, зберігати цілісність і стабільність навіть в умовах обмеженого контролю над владними структурами, а з іншого, – виступати механізмом легітимації соціальної нерівності у відповідності з важливістю функціонального забезпечення головних потреб суспільного розвитку.

У межах політичної науки довіра до політичних інституцій та політичних лідерів є фундаментом для досягнення суспільної єдності та забезпечення легітимності політичної влади. Її наявність є важливою умовою сталого функціонування демократичних механізмів, оскільки вона формує підтримку владного курсу та сприяє злагоді в суспільстві. Водночас її дефіцит у типовому випадку проявляється у низькій виборчій активності, зростанні протестних настроїв і відчуженні громадян від політичних процесів.

У сучасній політичній теорії довіра часто аналізується в рамках інституційного підходу, зокрема в працях таких дослідників, як Д. Норт і Дж. Марч [9; 10]. Вони акцентують увагу на ролі політичних інститутів як головних механізмів формування нормативної поведінки та підтримки стабільності суспільного порядку. Інститути існують як системи формальних і неформальних правил, що структурують політичну взаємодію та формують поведінкові очікування, і саме інститути знижують невизначеність у відносинах між людьми, створюючи умови для довіри до політичних процесів і рішень [9]. Дж. Марч підкреслює значення символічного боку інститутів, які задають межі легітимної поведінки й підтримують послідовність дій у політичній сфері [10]. Таким чином, *довіра до політичних структур є наслідком довготривалої інституціоналізації норм і моделей взаємодії*, що забезпечують передбачуваність і узгодженість дій у суспільстві.

В основі стабільної взаємодії між суспільством і політичними інститутами лежить не лише нормативна згода або підтримка цінностей, але й *стратегічне конструювання довіри*. У цьому контексті заслуговує на увагу підхід Ч. Тіллі, який розглядає легітимацію влади крізь призму забезпечення безпеки. Він стверджує, що держава часто виступає одночасно як творець і гарант порядку, використовуючи зовнішні загрози як механізм мобілізації довіри: “Держава організовує захист, але від загроз, які сама частково породжує” [11, с. 171]. Така інтерпретація довіри підкреслює її роль не як морального імперативу, а як політичного інструменту – *ресурсу, який держава активно вибудовує для підтримання своєї легітимності*, зокрема в умовах обмеженого контролю або зовнішніх криз.

Феномен довіри також розкривається через поняття “соціальний капітал” у працях таких дослідників, як П. Бурдьє та Ф. Фукуяма. П. Бурдьє визначає соціальний капітал як функціональний механізм відтворення соціальної системи, в якому довіра виконує роль структурного елемента підтримки соціального порядку. Його визначення соціального капіталу як “сукупності ресурсів, реальних або потенційних, доступних індивіду або групі завдяки наявності стійкої мережі більш-менш інституціоналізованих взаємин, заснованих на взаємному знанні та визнанні” [12, с. 48] підкреслює функцію довіри як регулятора доступу до ресурсів і позицій. У цій системі довіра функціонує як фільтруючий механізм, що забезпечує селективність соціальних зв’язків і сприяє збереженню статус-кво. Ф. Фукуяма розглядає соціальний капітал з позицій його функціональної корисності для системи в цілому. Визначаючи його як “сукупність неформальних правил і норм, які поділяються членами групи і дозволяють їм взаємодіяти один з одним”, дослідник акцентує на інтегративній функції довіри. Довіра тут виступає як функціональний еквівалент формальних інституцій, знижуючи транзакційні

витрати та підвищуючи ефективність соціальної взаємодії. На думку соціолога, довіра виконує компенсаторну функцію там, де формальні механізми координації виявляються недостатніми: “Контракти дозволяють незнайомим людям, між якими немає підстав для довіри, співпрацювати, але цей процес відбувається значно ефективніше, коли довіра все-таки наявна” [13].

Таким чином, у сучасному політичному дискурсі довіра розглядається як соціальний капітал, що виконує подвійну роль. У концепції П. Бурдьє довіра функціонує як індивідуальний і колективний ресурс, що дозволяє конвертувати соціальні зв'язки у символічну та економічну вигоду, підтримуючи статус і розширюючи можливості соціальної мобільності. Проте ця мобільність відбувається переважно в межах наявної ієрархії, оскільки довіра одночасно є механізмом відтворення соціального порядку. Хоча довірчі мережі можуть створювати простір для обмежених соціальних змін через індивідуальні стратегії накопичення капіталу, вони також консервують загальну структуру нерівності, забезпечуючи стабільність розподілу влади між соціальними групами. Натомість у теорії Ф. Фукуями довіра є загальним інструментом суспільного розвитку: вона зміцнює інституції через зниження трансакційних витрат, посилює безпосередню колективну взаємодію та самоорганізацію громадянського суспільства, а також сприяє інтеграції суспільства через створення спільної основи для кооперації в умовах соціального різноманіття.

Таким чином, оскільки довіра являє собою об'ємне та багатовимірне поняття, проблематичним видається знайти визначення політичної довіри, яке було б вичерпним і всеохоплюючим. Проведений аналіз підходів до розуміння довіри демонструє багатовимірність і складність цього феномену, що є важливим для дослідження довіри українців до політичних інституцій в умовах війни. Синтез цих підходів дозволяє сформулювати комплексне розуміння довіри українців до політичних інституцій в умовах війни як багаторівневого феномену, що одночасно включає індивідуальні психологічні реакції на загрозу, соціальні очікування щодо функціонування інститутів в екстремальних умовах і політичні механізми легітимації влади через мобілізацію соціального капіталу довіри. Така інтегральна перспектива необхідна для комплексного аналізу емпіричних даних і розуміння динаміки політичної довіри в умовах масштабної кризи.

Українська реальність воєнного часу створює унікальну можливість для верифікації та розширення наявних теоретичних моделей політичної довіри. Для аналізу трансформації довіри українців до політичних інституцій ми в подальшому використовуватимемо дані провідних соціологічних центрів України – Центру Разумкова, Центру соціальних та маркетингових досліджень “SOCIS” та Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), які в сукупності охоплюють різні аспекти інституційної довіри та забезпечують репрезентативну картину громадської думки. Це дає можливість виявити не лише загальні тенденції, але й специфічні особливості сприйняття українцями ефективності різних політичних інститутів, що функціонують в умовах воєнного стану, та зрозуміти механізми формування нової архітектури політичної довіри в екстремальних умовах національного виживання.

Всеукраїнське дослідження, яке проводилось Центром Разумкова, було реалізовано з 28 лютого по 6 березня 2025 р. методом віч-на-віч. У межах цього дослідження було опитано 2018 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%. Із соціальних інститутів нами були відібрані політичні інститути, наділені безпосередньою владою та здатні здійснювати політичний вплив.

Дані дослідження Центру Разумкова демонструють неоднозначну динаміку довіри українців до політичних інституцій в умовах війни, що розпочалась у 2022 р. [14]. Найбільш показовою є трансформація довіри до Президента України: якщо у 2021 р. лише 36,2% українців довіряли, то до 2025 р. цей показник зріс до 57,5%, що свідчить про ефект “гуртування навколо прапора” в умовах зовнішньої загрози. Водночас традиційні законодавчі та виконавчі інституції – Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України – залишаються на стабільно низьких рівнях довіри (17,8% та 22,5% відповідно), що вказує на структурні проблеми у сприйнятті ефективності цих органів влади навіть в умовах воєнного стану.

Особливо помітним є контраст між довірою до силових структур і традиційних політичних інституцій. СБУ продемонструвала найбільший приріст довіри (з 37,5% у 2021 р. до 63,8% у 2025 р.), що відображає зростання ролі спецслужб у забезпеченні національної безпеки. ЗСУ, які формально не є політичною інституцією, але мають значний вплив на політичну ситуацію, демонструють феноменальний рівень довіри, а саме 93,5%, що є найвищим показником серед усіх досліджуваних інститутів. Це свідчить про кардинальну зміну пріоритетів українського суспільства в умовах війни, коли довіра переміщується від традиційних політичних інститутів до тих, що безпосередньо забезпечують захист і безпеку держави. Парадоксально, що найменший рівень довіри зберігається до державного апарату (13,3%), що може вказувати на перманентні проблеми з бюрократичною системою навіть в умовах воєнного часу.

Важливим індикатором змін у структурі довіри є ставлення громадян до місцевого самоврядування, зокрема до голів міст, селищ і сіл. У 2021 р. саме інститут голови громади мав найвищий рівень довіри серед усіх цивільних управлінців – 57,1%. Хоч у 2024 р. цей показник знизився до 47,4%, вже у 2025 р. він зріс до 50,8%, що свідчить про відновлення довіри до локального лідерства і підкреслює особливу роль персоніфікованого керівництва на місцях, яке в умовах війни відіграє головну функцію в забезпеченні базових потреб населення, підтриманні комунікації та реалізації кризових рішень.

Порівняно з місцевими радами, які мають нижчі показники (47,6% у 2025 р.), голови громад користуються більшою підтримкою, що вказує на перевагу конкретного лідерства перед колективними органами. Такий розподіл довіри демонструє, що українське суспільство віддає перевагу персоніфікованим посадовим особам, а також інституціям, які демонструють ефективність, відкритість і здатність діяти в умовах невизначеності та загрози (табл. 1).

Таблиця 1

**Розподіл відповідей респондентів на запитання:
“Наскільки Ви довіряєте таким соціальним інститутам?”, %**

	2021		2024		2025	
	Довіра	Недовіра	Довіра	Недовіра	Довіра	Недовіра
Президент України	36,2	57,6	48,5	44,5	57,5	35,1
Верховна Рада України	18,7	75,1	16,0	78,5	17,8	76,7
Кабінет Міністрів України	21,5	72,0	20,5	72,5	22,5	70,7
Державний апарат (чиновники)	14,9	75,7	14,2	77,4	13,3	79,2
Голова Вашого міста / селища / села	57,1	33,6	47,4	44,7	50,8	42,0
Місцева рада Вашого міста / селища / села	37,8	51,4	44,6	45,9	47,6	43,5
СБУ	37,5	49,7	63,6	26,1	63,8	28,1
ЗСУ*	68,3	24,8	91,5	5,9	93,5	4,7

*Для порівняння з політичними інституціями додано ЗСУ як інститут, який здійснює вагомий вплив на політичну ситуацію в країні та має найвищий рівень довіри.

Джерело: складено автором за [14].

Інше дослідження було проведене Центром соціальних та маркетингових досліджень “SOCIS”, Інститутом стратегічних досліджень та прогнозів “Янус” та щомісячним виданням “Барометр громадських ініціатив” з 6 по 11 червня методом віч-на-віч [15]. На території України було опитано 2000 респондентів, статистична похибка вибірки (максимально наближеної до репрезентативної) становить ~ 2,6%.

Дані дослідження розкривають глибинні суперечності у сприйнятті українцями ефективності політичних інституцій в умовах війни, де корупція залишається домінуючою проблемою навіть на тлі воєнних викликів. Найпарадоксальнішим є те, що 48,5% респондентів вважають високий рівень корупції на державному рівні найбільшим негативним фактором для країни – навіть більше, ніж постійні ракетні обстріли енергетичної інфраструктури (41,7%) або зниження рівня життя (41,1%). Це свідчить, що українське суспільство не готове “заплющити очі” на системні проблеми державного управління навіть в умовах екзистенційної загрози, що підкреслює критичну важливість інституційної довіри для національної єдності (табл. 2).

Структура довіри до конкретних інституцій демонструє чітку поляризацію між силовими та цивільними органами влади. Найвищий рівень довіри зберігають СБУ (63,1%) та військове керівництво (55,3%), що корелює з їхньою безпосередньою роллю у захисті держави. Президент України як інститут користується помірною довірою (50,7%), тоді як Офіс Президента України викликає велику недовіру (60,6%), що може вказувати на розрізнення між довірою до особи лідера та його команди. Катастрофічно низькі показники довіри до Кабінету Міністрів України (21,5%) та Верховної Ради України (15,5%) підкреслюються оцінкою найбільших помилок влади, де 65% респондентів вказують на збереження корупції та розкрадання бюджетних коштів як головну проблему (табл. 3).

Таблиця 2

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Що, на Вашу думку, найбільш негативно впливає на загальну ситуацію в країні?”, %

Високий рівень корупції на державному рівні	48,5
Постійні атаки дронів і ракет на об’єкти енергетичної, комунальної та цивільної інфраструктури	41,7
Зниження рівня життя населення	41,1
Захоплення Росією нових територій України	34,9
Агресивні методи проведення мобілізації	26,4
Непрофесіоналізм і помилки влади	23,9
Високий рівень корупції на побутовому рівні	14,4
Зниження міжнародної допомоги Україні	13,5
Зниження економічного потенціалу України	12,4
Перебої з електропостачанням	3,1

Джерело: складено автором за [15].

Таблиця 3

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Як Ви оцінюєте сьогодні ефективність дій...”, %

	Довіряю	Не довіряю
Президента України	50,7	43,8
Кабінету Міністрів України	21,5	71,9
Верховної Ради України	15,5	78,8
Місцевих органів влади	43,1	51,9
Військового керівництва	55,3	35,7
СБУ	63,1	25,2
Офісу Президента України	30,8	60,6

Джерело: складено автором за [15].

Аналіз критичних оцінок діяльності влади розкриває системний характер недовіри, що виходить за межі корупційних скандалів. Власне питання корупції виносяться респондентами на перше місце (65,0%). При цьому майже половина українців (43,9%) вважає неналежну підготовку до війни головною помилкою влади, що свідчить про ретроспективне переосмислення довоєнної політики безпеки. Значна частка респондентів (34,1%) критикує помилкові кадрові рішення, а третина (32,3%) звинувачує владу у зловживаннях та тиску на бізнес і політичних конкурентів. Особливо показовим є те, що 24,5% вважають відставку В. Залужного помилкою, що вказує на конфлікт між довірою до військового керівництва та політичними рішеннями цивільної влади. Такі результати свідчать про кризу довіри до традиційних політичних інститутів, яка не тільки не зменшилася в умовах війни, але й загострилася через підвищені очікування від влади в критичний для країни період, коли громадяни вимагають не лише військової перемоги, але й збереження демократичних стандартів та боротьби з корупцією (табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Що з наведеного Ви вважаєте найбільшими помилками нинішньої влади?”, %

Збереження високого рівня корупції та розкрадання бюджетних коштів	65,0
Неналежна підготовка до війни	43,9
Помилкові кадрові рішення	34,1
Зловживання владою, тиск на бізнес і можливих політичних конкурентів	32,3
Інформаційна цензура та приховування правди	29,9
Неефективна економічна політика Кабінету Міністрів України	26,4
Відставка В. Залужного	24,5
Прорахунки на міжнародному рівні	23,7

Джерело: складено автором за [15].

Третє з використаних нами досліджень було проведене КМІС з 28 травня по 3 червня 2025 р. методом телефонного інтерв'ю [16]. Було опитано 1092 респонденти на підконтрольних територіях України, а похибка вибірки не перевищує 3,9% без урахування систематичного відхилення в умовах війни.

Ці дані розкривають глибоку поляризацію в оцінці українцями демократичної траєкторії країни в умовах війни, де суспільство майже порівну розділилося між тими, хто вбачає розвиток демократії (50%), та тими, хто констатує авторитарний дрейф (41%). Ця близька рівновага свідчить про фундаментальну дилему воєнного часу: необхідність збереження демократичних цінностей за умов екзистенційної загрози, коли традиційні демократичні механізми можуть обмежуватися з міркувань національної безпеки. Те, що половина українців все ж вбачає демократичний поступ, вказує на важливість демократичних цінностей навіть в умовах воєнного стану, проте значна частка тих, хто фіксує авторитарні тенденції, сигналізує про серйозні застереження щодо балансу між безпекою та свободою.

Структура занепокоєнь щодо авторитарних тенденцій демонструє, що українці найбільше турбуються про обмеження свободи слова та тиск на медіа (18%), а також концентрацію влади в руках президента та його команди (14%). Особливо показовим є те, що 12% респондентів пов'язують авторитаризм з діяльністю ТЦК та мобілізацією, що відображує напруження між потребами оборони та громадянськими правами. Водночас корупція (12%) та обмеження прав і свобод (12%) залишаються значущими маркерами авторитарного дрейфу, що корелює з даними інших досліджень про критичне ставлення до владних інститутів. Лише 4% пов'язують авторитарні тенденції безпосередньо з воєнним станом, що свідчить про розуміння українцями різниці між обмеженнями, викликаними війною, та структурними проблемами демократичного врядування. Така диференціація в оцінках підкреслює складність інституційної довіри в умовах війни, коли громадяни здатні одночасно підтримувати необхідні для перемоги заходи та критично оцінювати їхній вплив на демократичні інститути (табл. 5).

Таблиця 5

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Чому саме Ви вважаєте, що Україна рухається до авторитаризму, у чому це проявляється?”, %*

Обмеження свободи слова, тиск і обмеження роботи медіа	18
Концентрація влади (у цілому, конкретно президентом і його командою)	14
Незадоволення ухваленими рішеннями та загалом подіями в країні (без конкретизації)	13
Корупція	12
Діяльність ТЦК, мобілізація	12
Обмеження прав і свобод (без конкретизації)	12
Населення не може впливати на владу, думка громадян не враховується	8
Недотримання конституції, законів, беззаконня (без конкретизації)	6
Переслідування опозиції	4
Низький рівень життя, складність економічної ситуації	4
Відсутність виборів, влада не змінюється	4
Обмеження через воєнний стан, війну	4
Обмеження прав чоловіків, неможливість виїхати за кордон	4

* Відкрите запитання, топ-відповіді серед тих, які вважають, що країна рухається до авторитаризму.
Джерело: складено автором за [16].

Отже, дані всеукраїнських досліджень свідчать про певні зміни в природі довіри в умовах війни. З одного боку, спостерігається її зростання у випадку із силовими структурами та Президентом України як Верховним Головнокомандувачем Збройних сил України. З іншого боку, зберігається критично низький рівень довіри до традиційних політичних інститутів. Цей парадокс пояснюється зміною функціонального призначення інститутів у воєнний час. Силкові структури сприймаються як безпосередні захисники національного існування, тоді як Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України – як інститути, що повинні забезпечувати ефективне управління, але не завжди здатні це виконати.

Найбільш показовим є те, що навіть в умовах екзистенційної загрози корупція залишається головним фактором, що підриває довіру до влади: 65% українців вважають збереження корупції найбільшою помилкою влади, а 48,5% – найбільш негативним фактором для країни. Це свідчить про те, що війна не нівелювала вимоги громадян до доброчесності влади, а навпаки, загострила їх. Українці розуміють, що корупція не лише підриває ефективність управління, але й ставить під загрозу національне виживання.

Поляризація думок щодо демократичного розвитку (50% – за демократію, 41% – вбачають тенденції авторитаризму) відображує складність балансу між потребами національної безпеки та демократичними цінностями. Критика концентрації влади (14%), обмеження свободи слова та тиск на медіа (18%) свідчать, що українці зберігають демократичні цінності навіть в умовах війни.

Дослідження виявляє формування нової структури політичної довіри, що базується на: *ефективності в забезпеченні безпеки* (найвищою є довіра до ЗСУ та СБУ); *близькості до громадян* (відносно високою є довіра до місцевих рад і голів населених пунктів); *символічному лідерстві* (наявне зростання довіри до президента, а також до

голів населених пунктів); *критичному ставленні до традиційних інститутів* (низькою є довіра саме до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України).

Висновки. За підсумками дослідження можна дійти таких висновків щодо трансформації довіри українців до політичних інституцій в умовах війни.

1. *Функціональна переорієнтація критеріїв довіри:* емпіричні дані демонструють зміну структури інституційної довіри відповідно до концепції функціональної стратифікації К. Девіса та В. Мура. В умовах екзистенційної загрози суспільство стихійно переструктурує ієрархію довіри згідно з функціональною значущістю інституцій для колективного виживання. Довіра до ЗСУ (93,5%) та СБУ (63,8%) досягає найвищих показників саме через їхню безпосередню роль у забезпеченні національної безпеки, тоді як традиційні політичні інститути (Верховна Рада України – 17,8%, Кабінет Міністрів України – 22,5%) залишаються на низьких рівнях через неспроможність продемонструвати функціональну ефективність в екстремальних умовах.

Така переорієнтація відображує глибокий структурно-функціональний принцип: інститути, які забезпечують виконання найкритичніших функцій для виживання соціальної системи, природно отримують підвищену легітимність і довіру. Війна як граничний стан суспільства виявляє справжню функціональну ієрархію інституцій, де захист і безпека стають домінуючими функціями над традиційними політичними процедурами.

2. *Стійкість нормативних очікувань і демократичних цінностей:* попри екстремальні умови, дослідження фіксує збереження критичних демократичних орієнтацій українського суспільства, що корелює з теорією соціальних очікувань Т. Парсонса. Те, що 65% респондентів визнають корупцію найбільшою помилкою влади, а 48,5% – найбільш негативним фактором для країни (навіть більше, ніж ракетні обстріли – 41,7%), свідчить про стійкість нормативної структури суспільства. Українці не готові прийняти зниження етичних стандартів навіть в умовах війни, що підтверджує фундаментальну тезу структурного функціоналізму про значущість ціннісної інтеграції для стабільності соціальної системи.

Поляризація поглядів на демократичний розвиток (50% вбачають демократичний поступ, 41% – авторитарні тенденції) демонструє активну рефлексію суспільства над балансом між безпекою та демократичними цінностями. Критика концентрації влади (14%), обмеження свободи слова (18%) та діяльності ТЦК (12%) свідчить про збереження демократичної свідомості навіть в умовах воєнного стану, що підтверджує концепцію Е. Еріксона про базову довіру як фундаментальну потребу особистості в безпечному політичному середовищі.

3. *Персоналізація та локалізація довіри як механізми мобілізації соціального капіталу:* зростання довіри до президента з 36,2% до 57,5% разом із відносно високими показниками довіри до місцевого самоврядування (голови громад – 50,8%, місцеві ради – 47,6%) ілюструють подвійний механізм адаптації довіри в умовах кризи. Персоналізація довіри функціонує як форма символічного капіталу (П. Бурдье), що мобілізує соціальну підтримку через символічну консолідацію, функціональну централізацію й емоційну мобілізацію. Водночас локалізація довіри підтверджує концепцію

Ф. Фукуями про ефективність довіри у просторах безпосередньої взаємодії, де чим ближчою є взаємодія між громадянами та представниками влади, тим вищою є можливість контролю результатів і взаємного визнання. Ці процеси демонструють адаптивність українського суспільства до екстремальних умов без втрати демократичних орієнтирів, створюючи багаторівневу мережу довіри – від локального до національного рівня.

Таким чином, трансформація довіри українців до політичних інституцій в умовах війни підтверджує основні положення структурно-функціональної теорії про адаптивність соціальних систем, водночас демонструючи унікальний випадок збереження демократичних орієнтацій навіть в умовах екзистенційної загрози. Це створює підґрунтя для подальшого теоретичного осмислення механізмів функціонування інституційної довіри в екстремальних умовах і розширює наявні концептуальні моделі політичної довіри.

Звісно, ми не могли висвітлити всю обрану нами царину. Подальші перспективи дослідження передбачають поглиблений аналіз довгострокових наслідків воєнної трансформації довіри для постконфліктного відновлення демократичних інституцій; порівняльне дослідження динаміки інституційної довіри в інших країнах, що зазнали подібних екзистенційних загроз; вивчення механізмів конвертації воєнної довіри до силових структур у довіру до цивільних інститутів у мирний час; дослідження впливу регіональних відмінностей (близькість до лінії фронту, окупований досвід) на структуру політичної довіри; а також розробку нових методологічних підходів до вимірювання інституційної довіри в умовах гібридних загроз та інформаційних війн, що стане важливим внеском у розвиток теорії політичної довіри в умовах глобальної нестабільності.

Список використаних джерел

1. Общество без доверия: монография / под. ред. Е. Головахи, Н. Костенко, С. Макеева. Киев: Институт социологии НАН Украины, 2014. 338 с. URL: <https://isnasu.org.ua/assets/files/books/2014/obshhestvo-bez-doveriya.pdf>
2. Степаненко В. Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: інститути, практики, цінності. *Українське суспільство: 10 років незалежності* / за ред. В. Ворони. Київ: ІС НАН України, 2001. С. 169–183.
3. Балакірєва О., Дмитрук Д. Динаміка рівня довіри до органів влади та соціальних інституцій. *Український соціум*. 2021. № 1 (76). С. 102–113. <https://doi.org/10.15407/socium2021.01.102>
4. Оцінка ситуації в країні та діяльності влади, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, віра в перемогу (вересень 2024 р.). Київ: Разумков Центр, 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-diiialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r>
5. Українське суспільство в умовах війни / за ред. Є. Головахи, С. Макеева. Київ: НАН України, Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.
6. Erikson E. *Childhood and Society*. New York: Random House, 1995. 397 p.
7. Parsons T. *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1971. 152 p.
8. Davis K., Moore W. Some Principles of Stratification. *American Sociological Review*. 1945. Vol. 10. № 2. P. 242–249. <https://doi.org/10.2307/2085643>

9. North D. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 159 p. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>
10. March J., Olsen J. The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life. *American Political Science Review*. 1984. Vol. 78. № 3. P. 734–749. <https://doi.org/10.2307/1961840>
11. Tilly C. War Making and State Making as Organized Crime. *Bringing the State Back In* / Edited by P.B. Evans, D. Rueschemeyer, T. Skocpol. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. P. 169–191. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511628283.008>
12. Bourdieu P. The Forms of Capital. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. N.Y. Greenwood, 1985. 248 p.
13. Fukuyama F. *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press, 1995. 480 p.
14. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до виборів під час війни, віра в перемогу (лютий – березень 2025 р.). Київ: Разумков Центр, 2025. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-pid-chas-viiny-vira-v-peremogu-liutyiberezen-2025r>
15. Соціально-політична ситуація в Україні. Червень 2025. Київ: Інститут стратегічних досліджень та прогнозів “Янус”, Центр соціальних та маркетингових досліджень “SOCIS”, Щомісячне видання “Барометр громадських настроїв”, 2025. URL: <https://socis.kiev.ua/wp-content/plugins/pdfjs-viewer-shortcode/pdfjs/web/viewer.php?file=/wp-content/uploads/2025/06/2025-06-25.pdf>
16. Грушецький А. Україна скоріше рухається до розвитку демократії чи авторитаризму. Київ: Київський міжнародний інститут соціології, 2025. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1539&page=1>

Надійшла 09.07.2025
Прорецензована 14.08.2025
Доопрацьована 29.08.2025
Підписана до друку 30.09.2025

References

1. Golovakha, Ye., Kostenko, N., Makieiev, S. (Eds.). (2014). *Society without trust*. Kyiv: Institute of Sociology of National Academy of Sciences of Ukraine. URL: <https://isnasu.org.ua/assets/files/books/2014/obshhestvo-bez-doveriya.pdf> [in Ukrainian]
2. Stepanenko, V. (2001). Problems of civil society formation in Ukraine: institutions, practices, values. In V. Vorona (Ed.), *Ukrainian society: 10 years of independence* (pp. 169-183). Kyiv: IS NAN Ukrainy [in Ukrainian]
3. Balakireva, O., Dmytruk, D. (2021). Trends of trust levels in government and social institutions. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 1, 102-113. <https://doi.org/10.15407/socium2021.01.102> [in Ukrainian]
4. Assessing the situation in the country, trust in social institutions, politicians, public officials and society figures, and belief in victory (September 2024). (2024). Kyiv: Razumkov Centre. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-diiialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremoguveresen-2024r> [in Ukrainian]
5. Golovakha, Ye., Makieiev, S. (Eds.). (2022). *Ukrainian society in war conditions*. Kyiv: NAS of Ukraine, Institute of Sociology of National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian]
6. Erikson, E. (1995). *Childhood and Society*. New York: Random House.
7. Parsons, T. (1971). *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
8. Davis, K., Moore, W. (1945). Some Principles of Stratification. *American Sociological Review*, 10 (2), 242-249. <https://doi.org/10.2307/2085643>

9. North, D. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>
10. March, J., Olsen, J. (1984). The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life. *American Political Science Review*, 78 (3), 734-749. <https://doi.org/10.2307/1961840>
11. Tilly, C. (1985). War Making and State Making as Organized Crime. In P. Evans, D. Rueschemeyer, T. Skocpol (Eds.), *Bringing the State Back In* (pp. 169-191). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511628283.008>
12. Bourdieu, P. (1985). The Forms of Capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). San Francisco, California: Greenwood Press.
13. Fukuyama, F. (1995). *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press.
14. Assessing the situation in the country, trust in social institutions, politicians, public officials and society figures, and belief in victory (February – March 2025). (2025). Kyiv: Razumkov Centre. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-pid-chas-viiny-vira-v-peremogu-liutyiberezen-2025r> [in Ukrainian]
15. Socio-political situation in Ukraine. June 2025. (2025). Kyiv: NGO Institute for Strategic Studies and Forecasts ‘Yanus’, Center for Social and Marketing Research ‘SOCIS’, Monthly publication “Barometer of public sentiment”. URL: <https://socis.kiev.ua/wp-content/plugins/pdfjs-viewer-shortcode/pdfjs/web/viewer.php?file=/wp-content/uploads/2025/06/2025-06-25.pdf> [in Ukrainian]
16. Hryshetskyi, A. (2025). Is Ukraine moving towards the development of democracy or authoritarianism? Kyiv: Kyiv International Institute of Sociology. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1539&page=1> [in Ukrainian]

Received on July 9, 2025

Reviewed on August 14, 2025

Revised on August 29, 2025

Signed for printing on September 30, 2025